

Rauf Gündüz oğlu Səfərov

UOT:336.714; 338.45; JEL: G29.

Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişafında investisiya layihələrinin reallaşmasının perspektivləri

Xülasə

Məqalədə qeyri-neft sektorunun ayrı-ayrı sahələrinin inkişafı üçün xarici şirkətlərlə yerli şirkətlərin investisiya layihələrinin birgə hazırlanması və reallaşdırılmasının vəziyyəti və perspektivləri barədə araşdırma aparılmış və bu baxımdan bəzi nəticələr əldə olunmuşdur.

Açar sözlər: *investisiya layihələri, xarici investor, analitik təhlil, investisiya resursları, birgə investisiya, innovasiya texnologiyalar.*

Giriş

Azərbaycanın bütünlükdə qeyri-neft sektorunun, ayrılıqda isə onun müxtəlif sahələrinin inkişafı üçün xarici şirkətlərlə investisiya layihələrinin reallaşması prosesi kifayət qədər uzun müddətli və əmək tutumlu olub, geniş analitik fəaliyyət tələb edir. Burada diqqət yetiriləsi əsas məsələ nüfuzlu xarici investorları Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun hansı sahələri daha çox maraqlandırır amildir. Həmin sahələrə nəzərdə tutulan vaxtda hər iki tərəf üçün faydalı olan layihələr reallaşmağa başlamalı və bu layihələrin nəinki özü və habelə onun tərəfdaşlarının əlaqələri uzunmüddətli olmalıdır.

Qeyri-neft sektorunun maliyyə təminatında informasiya amili

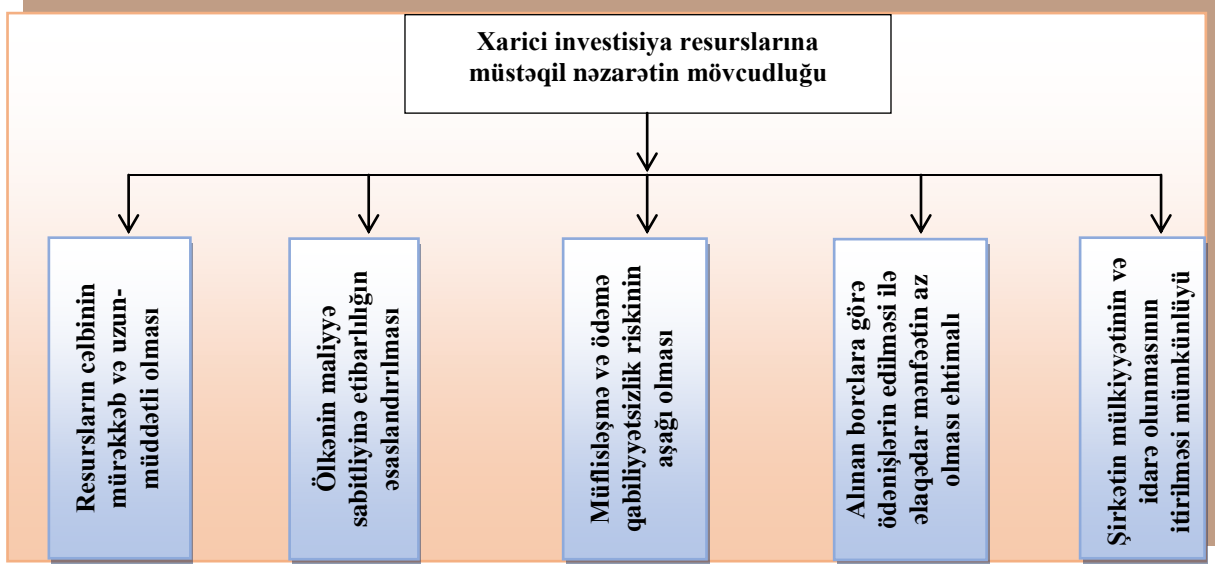
Qeyri-neft sektorunun bütün sahələri sırasında hansı konkret sahələr xarici investisiya şirkətləri üçün cəlbedici və etibarlı olması məsələsini investorlar beynəlxalq miqyasda dövrü olaraq nəşr olunan bir çox jurnallardakı informasiyadan əldə edirlər. Nüfuzlu xarici investorlar özlərinin dəyərli investisiyalarını dünyanın hansı ölkəsinə yönəltmək haqqında informasiyanı Dünya Bankından əldə etmək imkanına da malik ola bilər. Belə ki, bu bank xarici investorlar üçün daha etibarlı və tanınmış mənbə hesab olunur. Bu informasiya mənbəyi ona görə etibarlı sayılır ki, Dünya Bankı investisiya müqavilələrinin nəinki bağlanması və habelə onun icrasının təmin edilməsi ilə əlaqədar çətinliklərə dair göstəricidən istifadə edir. Göstəricidə müqavilələrin tənzimlənməsinin bütün cəhətlərinə (müqavilənin şərtlərinə əməl olunmasının şəffaflığına) əməl olunmasına nəzarəti öz üzərinə götürür. Həmin göstərici əsasında xarici investor zəruri olan şəffaf və riskli informasiyanı əldə edir ki, bununla investor investisiyanı yatıracağı ölkədə qarşılaşa biləcəyi bütün hallarla məlumatlı olsun.[1, 67]

Qeyd edilən xüsusiyyətlər həm daxili və həm də xarici investorların birgə yatıracaqları iri həcmli zəruri yatırımlar üzrə investisiya layihələrinin reallaşmasına aid edilir və belə layihələr Azərbaycanın emal sənaye sahələri üçün olduqca vacibdir. Bu sahələrə xarici investisiyalar yatırılmasının nə qədər üstünlükləri varsa, bir o qədər də gözlənilməz mənfi təsirləri ola bilər. Xarici investisiyalaşma daha çox və əhəmiyyətli miqyasda xarici maliyyə vəsaitlərini ölkəyə cəlb etməyə imkan verir, eyni zamanda investisiya resurslarından səmərəli istifadəyə müstəqil nəzarət məsuliyyəti xarici investorların üzərinə düşür. Bunlar investisiya yatırılan emal-sənaye sahələrini çoxsaylı məsuliyyətlərdən azad edir. Bununla yanaşı, xarici investorların Azərbaycanın emal-sənaye sahələrinə yatıracaqları investisiyaların

perspektivində gözlənilən çatışmazlıqları, mənfi təsirləri də ola bilər ki, bunlar da aşağıdakı şəkildə göstərilən amillərdə öz ifadəsini tapa bilər.

Şəkil 1.

Xarici investisiya resurslarından səmərəli istifadənin çətinlikləri

Mənbə: Şəkil mövcud prosesləri ümumiləşdirərək əldə olunan nəticələr əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır

Yuxarıda verilən məlumatlar göstərir ki, ölkənin emal sənayesinin inkişafı üçün xarici maliyyə resurslarının cəlb edilməsindəki bir çox çətinliklər və çatışmazlıqlar özünü göstərə bilər. Bunları nəzərə almaq və eyni zamanda ilkin mərhələdə, yəni müqavilə şərtlərinin hazırlanmasında və müqavilələrin bağlanılmasında qeyd edilən çətinliklərin azaldılması üçün diqqətli olmaq lazım gəlir. Əsas məsələ risklərin aşağı salınmasıdır ki, bu işdə investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi istiqamətində həm milli istehsalçılar və həm də xarici investorlar az və ya çox dərəcədə qarşılaşmalı olurlar. Qeyd edilənlər bir daha belə bir dəqiqləşdirmə aparmağa imkan verir ki, beynəlxalq investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi prosesində həm milli istehsalla məşğul olan şirkətləri və həm də xarici şirkətləri investisiya cəlb edilməsi ilə yanaşı hər iki tərəfin etibarlılığı diqqət mərkəzində dayanır. Bu mənada beynəlxalq investisiya layihələrinin Azərbaycanın emal və kənd təsərrüfatı istehsalı istiqamətində reallaşması şəraitini ifadə edən iqtisadi göstəricilər həm xarici və həm də daxili investorlar tərəfindən vaxtaşırı olaraq nəzərdən keçirilir, hər iki tərəf üçün etibarlı və faydalı olması üçün yaxşılaşdırılır. Hal-hazırda Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun perspektiv inkişafı istiqamətində çoxsaylı investisiya və innovasiya proqramları üzərində işlər aparılır, həyata keçiriləcək layihələrdən hansıların daha etibarlı və faydalı olması sualına cavab axtarılmalıdır.

İnvestisiya qoyuluşlarının xüsusiyyətləri

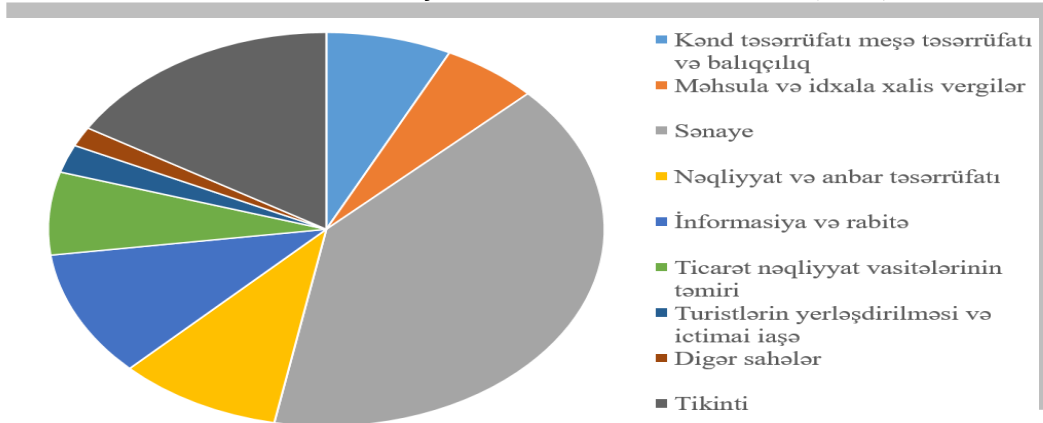
Yerli şirkətlərin maliyyə-təsərrüfat vəziyyəti xarici investisiya şirkətlərini təmin edərsə, həmin halda investisiya layihələrinin birgə reallaşdırılması təşəbbüsü baş tutar. Azərbaycanın emal sənaye sahələrinə investisiya yatırılması təcrübəsi yeni formalaşdığından makroiqtisadi səviyyədə xarici şirkətlər tərəfindən həmin sahəyə investisiya yatırımlarında müəyyən boşluqlar yarana bilər. Lakin makrosəviyyədə həmin boşluqlar hökumət tərəfindən tezliklə doldurula bilər, yalnız yerli şirkətlərlə xarici şirkətlərin birgə investisiya yatırmaq sahəsində ümumi razılığa gəlmələri qüvvəyə minmiş olsun. Nəzərə alsaq ki, emal sənaye məhsulları istehsalına yatırılacaq birgə investisiya layihələri yalnız fəaliyyətdə olan şirkətlərin əhatəsində

həyata keçirilmək üçün nəzərdə tutulur, belə halda hər iki investoru investisiya layihələrinin özünün səmərəli olması deyil. Burada daha çox hər iki şirkətin faydalı qərarlar qəbul etməsi diqqətəlayiq hesab edilir. Bəzən elə hallar da olur ki, birgə investisiya layihələri potensial şirkətlərlə, necə deyərlər, xüsusi “layihə şirkətləri”nin yaradılması ilə, yəni investisiyaların həyata keçirilməsi mümkünlüyünü özündə göstərə bilən hər hansı bir yeni şirkətlə də həyata keçirilə bilər.

Sxem 1.

İstehsal olunmuş ÜDM-un sahəvi strukturu (2017)

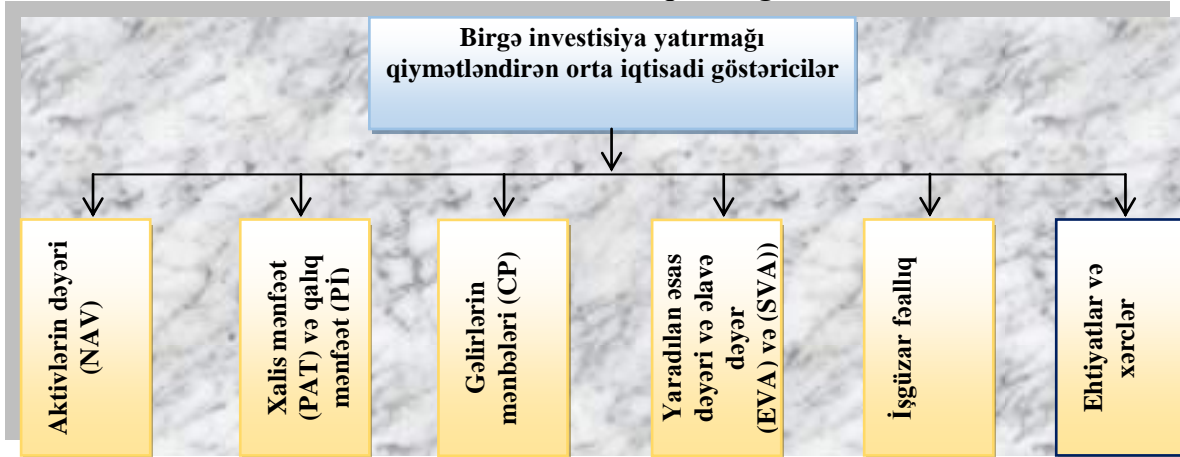
Bu mənada emal sənayesinin prioritet sayılan sahələrinin, xüsusən, maşınqayırma, yüngül və yeyinti kimi yarım sahələrinin inkişafı üçün xarici investorların birgə investisiyalar yatırmaq istiqamətində yerli investorların, onların şirkətlərinin seçimində daha səmərəli yollar axtarışında olurlar. Yolar və yanaşmalar çox olsa da, hər halda investisiya xarici şirkətlər üçün səmərəli olacaq, yerli investisiya şirkətlərinin seçimində bazar yanaşması diqqəti daha çox cəlb etməlidir. Bu yolla xarici investisiya şirkəti yerli şirkətlər haqqında ətraflı məlumat əldə edir. İlk növbədə, yerli şirkətin maliyyə vəziyyəti, onun səhmlərinin bazar dəyərinin dəyişməsi, səhmlərə görə dividendlərin ödənilməsi kimi qiymətləndirmələr nəzərə alınır. Qiymətləndirmədə şirkətin səhmlərinə qoyulan ümumi gəlir, səhm kapitalının əlavə bazar dəyəri, kapitalın orta ölçülü dəyəri, kapitallaşan gəlirin ümumi kapitalla olan nisbət göstəriciləri əsas götürülür.

Azərbaycan emal sənaye sahələrinə yerli şirkətlərlə birgə investisiya yatırmaq istəyən xarici şirkətlər yuxarıda qeyd edilən yanaşmadan başqa yerli şirkətin təsərrüfat fəaliyyətinin daxili məlumatlarının təhlilinə əsaslanaraq da informasiya əldə edə bilirlər. Bu işdə yerli şirkətin mühasibat hesabatlarının əsas məlumatlarına hesablanmaqla çoxsaylı mühasibat və statistik göstəricilərə nəzər yetirib nəticə çıxarırlar. Həmin göstəricilərin yerli şirkətin fəaliyyətinin hansı sahələrini əhatə etməsini bilmək aparılan tədqiqatla yanaşı Azərbaycan şirkətlərinin etibarlılığının möhkəmləndirilməsi yollarını tapmaq üçün də çox vacib sayıla bilər. Buna görə yerli şirkətin çoxsaylı mühasibat və statistik göstəricilərini qruplaşdırmaqla araşdırma aparmaq daha düzgün və dəqiq nəticə verə bilər. Bunu aşağıdakı şəkildə göstərilən ardıcılıqdan aydın görmək olar (şəkil 2). Şəkil 2-də göstərilənlər xarici investorların birgə investisiya yatırmaq istədikləri yerli şirkətlərin mövcud və gələcək təsərrüfat durumu haqqında məlumatlanmaq istədikləri çoxsaylı mühasibat və statistik göstəriciləri ümumiləşdirməklə ifadə edilmişdir. Belə ki, şirkətin aktivlərinin dəyəri dedikdə, bura bir çox göstəricilər, o cümlədən xüsusi, borc, xalis və ümumi aktivlər, likvidlik və ödəmə qabiliyyətlilik əmsalları və s. bu kimi göstəricilər başa düşülür. Xalis və qalıq mənfəəti göstəricisi şirkətin nəinki aktivləri və habelə onun səhm kapitalı ilə müqayisə edilməklə və

hətta qiymətli kağızlara görə ödənişlərə nisbətə əldə ediləcək mənfəət də daxil edilir. Bu göstəricilərə eyni zamanda mənfəətin bütün dövriyyə vəsaitlərinə olan nisbəti və habelə rentabellik də daxil edilir.

Şəkil 2.

Birgə investisiya yatırmaq üçün xarici şirkətlərin yerli şirkətlər haqqında əldə etmək istədikləri başlıca iqtisadi göstəricilər

Mənbə: Göstəricilər yerli şirkətlərin mövcud mühasibat hesabatlarına uyğun olaraq xarici investorların öyrənmək istədikləri məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Yerli şirkətlərin gəlirlərinin mənbələri barədə xarici şirkətlərin real məlumatlar əldə etmələrində yerli şirkətin öz məhsullarının və xidmətlərinin satışından əldə etdikləri pul vəsaitlərinin məbləğinə və onun şəffaflığına xüsusi diqqət yetirilir. Eyni zamanda şirkətin pul vəsaitlərinin vəziyyəti, debitor borcların artması səbəbləri, xüsusən, bank dövriyyəsində pul vəsaitlərinin dövretmə sürəti və onun etibarlılığına daha çox önəm verilir. Çox hallarda yerli şirkətlərlə birgə investisiya yatırmaq istəyən xarici şirkət yerli investisiya şirkətinin gəlir mənbələrinin strukturu və onlardan istifadənin istiqamətlərinə daha çox fikir verirlər. Bunun üçün yerli şirkətin kapitalının tərkibində qısamüddətli kreditlərin xüsusi çəkisinə və müstəqil fəaliyyət əmsalına əsaslanaraq şirkətin xüsusi və borc vəsaitlərinin tərkibi və strukturu öyrənilir. Bəzən isə yerli investisiya şirkətinin əsas vəsaitlərindən və digər dövriyyədən kənar aktivlərdən istifadənin vəziyyəti də öyrənilir. Bunun üçün əldə olunan əsas vəsaitlərin dəyərinin əsas vəsaitlərin ümumi dəyərinə və valyuta balansına və fond veriminə olan nisbət göstəricisi hesablanılır. Bu yolla yerli investisiya şirkətinin əsas istehsal fondlarının dəyər vahidinə düşən məhsul buraxılışının həcmi nəzərə alınır.

Nəzərə alınmalıdır ki, şirkətin maliyyə göstəriciləri, onun faktiki maliyyə göstəricilərindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər. Yəni real vəziyyətə əsaslanaraq verilən hesabatda ola bilər ki, şirkətin itkilərlə (mənfəətin azalması ilə) işləməsi öz ifadəsini tapmış olsun. Bu hal yuxarıda qeyd etdiyimiz yanaşma metodikasına görə şirkətin investisiya layihələrində səmərəli iştirak etməsinə dair mənfi fikir yarada bilər. Lakin belə bir hal da ola bilər ki, şirkətin itkisi yerli investisiya layihələrinin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirilməsi ilə əlaqədar olmuş olsun ki, bu da hər halda son nəticə baxımından xarici investor üçün cəlbedici ola bilər. Bu mənada Azərbaycanın emal sənaye sahələrinin prioritet hesab edilən müəssisələrinə xarici investorlarla birgə investisiya yatırmaq istəyən yerli investisiya şirkətləri özlərinin maliyyə aktivlərini elə formalaşdırmalıdır ki, onlar yalnız cari-hesabat dövrü üçün deyil, daha çox perspektivli dövr üçün hədəflənmiş olsun.[2, 195]. Yerli investisiya şirkətlərinin mühasibat-maliyyə göstəriciləri haqqında məlumatı əldə edərkən ilk baxışda ammortasiya ayırmalarının müxtəlif metodlarından istifadə uçuğu, əmlakın dəyərinin

qiymətləndirilməsi, valyuta əməliyyatları, elmi-tədqiqata və təcrübə konstruktor işlərinə ayrımlar kimi faktlar nəzərdən qaçılır. Mühasibat və maliyyə hesabatlarında qeyd edilən məlumatlar şirkətin maliyyə vəziyyətinin yalnız müəyyən konkret zaman müddətinə görə verilir ki, bu da şirkətin fəaliyyətində baş verən iqtisadi proseslərin bütün cəhətlərini açıb göstərə bilmir.

Birgə investisiya layihələrinin həyata keçirilməsində balanslı fəaliyyət bütün hallarda hər iki tərəfin layihənin uğurla reallaşması ilə əlaqədar risklərin idarə olunmasında birgə məsuliyyət, onun bölünməsində və əlaqələndirilməsində ifadəsini tapmalıdır. Təsadüfi deyildir ki, milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsində Azərbaycan iqtisadiyyatının prioritet sahələri, xüsusən emal sənaye sahələri üçün xarakterik olan birbaşa xarici investisiya yatırımları istiqamətində münasib investorların cəlb edilməsinə dair ayrıca yarım bölmədə zəruri məqamlar öz əksini tapmışdır. Strateji Yol Xəritəsi Azərbaycanın iqtisadi inkişafına münbit şəraitin yaradılması üçün maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsini, həmçinin investorların iştirakına dəstək verilməsi məqsədilə qanunvericilik şərtlərini və hüquqi müdafiə məsələlərini əks etdirir. Yerli özəl sektorun xüsusi çəkisinin artırılması məqsədilə Azərbaycan birgə iştirak etmək şərti ilə kiçik şirkətlər qrupunun hədəf kimi qiymətləndirilməsini də nəzərdən keçirə bilər.

Azərbaycanın milli iqtisadi inkişafının perspektivini nəzərə alaraq hökumət emal sənayenin prioritet sayılan bilən sahələrinin inkişafı ilə bağlı sahənin hər bir müəssisəsinin buraxdığı məhsulların ixrac yönümünü artırmaq məqsədilə yerli və xarici investorların birgə investisiya layihələrində iştirakına təminat verməlidir. Bu amil isə xarici investorları fəal surətdə cəlb etməklə investisiya axını gücləndirilməlidir. Bu yol eyni zamanda Azərbaycanda kapital bazarının inkişaf etdirilməsinə şərait yaratmaqla, xarici investorların həmin bazarda iştirak etməyə daha çox maraq göstərmələrinə, öz biznesini inkişaf etdirmək istəyən xarici və yerli strateji satıcıları və alıcıları kapital bazarına cəlb etməklə, nəzərdə tutulan prosesə təkan verir. [3, 95]. Qeyd edilən istiqamətdə irəliləməyin başlıca addımlarının uğurla atılması baş verməkdədir. Belə ki, Azərbaycanın güclü yerli investorlarından biri olan SOCAR 5,7 milyard dollarlıq kapitalla Türkiyənin İzmir şəhərinin yaxınlığında TURCAS-la birgə “Petkin” “Neft-kimya kompleksinin ərazisində star” neft emalı zavodunun tikintisində iştirak etmişdir. Bu zavodun 2018-ci il oktyabr ayında açılışı olmuş, zavod bir gündə 34 min kub metr xam neft emal etmək gücünə malikdir. Star hər il 10 milyon ton xam nefti emal edəcək, bundan 1,6 milyon ton nafta, 1,6 milyon ton təyyarə yanacağı, 4,8 milyon ton az kükürlü dizel yanacağı, 700 min ton neft kokusu, 160 min ton kükürd istehsal olunur. Azərbaycanın emal sənaye sahələrinin sürətli inkişafı istiqamətində beynəlxalq investisiya layihələrində iştirakın perspektivlərinin proqnozlaşdırılması ölkədə milli sənayeləşdirmə kimi mürəkkəb problemin həllində yeni sənaye ölkələrinin təcrübəsindən bəhrələnməyi nəzərdə tutur. Bunun üçün Azərbaycanda emal sənayenin şaxəli inkişafına təminat verən təbii və iqtisadi potensial aşkara çıxarılmalıdır. İlk növbədə, emal sənaye sahələri üçün zəruri olan xammal ehtiyatları, xüsusən, dəmir filizi, qızıl, mis və s. kimi ehtiyatları metallurgiya, maşınqayırma, cihaz və avadanlıqlar istehsalı sahələrinə cəlb edilməsi sürətləndirilməlidir. Bu isə ölkədə mövcud olan güclü əmək ehtiyatları da təminat verir. İstifadəyə veriləcək maşın, cihaz və avadanlıqlar istehsal edən müəssisələr nəinki yeni, daha çox isə mütərəqqi texnologiyalar ilə təmin edilməlidir. 2005-2015-ci illərdə Azərbaycanda 215 yeni sənaye müəssisəsi, o cümlədən 175-i və ya 83 faizdən çoxu qeyri-neft emal sənaye sahələrində tikilib istifadəyə verilmişdir. Lakin, hər halda həmin müəssisələrin texnoloji təminatı perspektiv dövrün tələblərinə cavab verməyəcəyi indidən hiss olunur. Bu istiqamətdə istifadəyə verilmiş müəssisələrə misal olaraq, Lənkəranda konserv zavodunu, Zaqatalada tütün emalı zavodunu, İmişli şəkər zavodunu, Şamaxıda avtomobil zavodunu, Salyanda “Plastik kütlə emalı” şirkətini, “Azərsun

Holdinq”in konserv zavodlarını, daha geniş miqyasda isə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında işləyən Süd emalı zavodlarını və qida məhsulları istehsal edən müəssisələrini göstərmək olar. Nəzərə alınmalıdır ki, qara metallurgiyanın bütün mərhələlərini özündə birləşdirən “Azərbaycan Polad İstehsalı Kompleksi” adlı qapalı səhmdar cəmiyyətinin fəaliyyəti genişləndirilməlidir. Bu kompleksin səhmləri dövlətə məxsus olub, kompleks dəmir filizini çıxararaq saflaşdırır, sonra ardıcıl olaraq çuqun, polad, yayma istehsalını Azərbaycan ərazisində həyata keçirir. Lakin daha yaxşı olardı ki, kompleks aralıq məhsul istehsalı ilə kifayətlənməsin, prosesi sona çatdıraraq texnikanın komplektləşdirici hissələrinin istehsalını da həyata keçirməyi öz əlinə almış olsun. Yəni kompleksin tərkibində işləyən bir çox zavodların sayını artırmaqla son texnika və texnologiya istehsalınadək olan tam istehsal zəncirinin formalaşması nəzərdə tutulmalıdır.

Qeyd edilən əsaslandırma imkan verir ki, ölkənin emal sənaye sahələrinin nəinki idxalı əvəz edən yeni sahələri, daha çox isə ixrac potensialını artırmaqla bilən mütərəqqi sahələri genişləndirilə bilər. Belə emal sənaye sahələrindən biri qiymətli metallar istehsalıdır. Azərbaycanda qızıl, gümüş, mis istehsalı sahəsində xarici ölkələrin, xüsusən, ABŞ-ın “RV Investment Group Services LLC” investisiya şirkəti ilə, daha sonra isə Böyük Britaniyanın “Anglo Asian Mining PLC” və “Londreks Rosorsız S.A.” investisiya şirkəti ilə Azərbaycan şirkətləri arasında bağlanan müqavilə və sazişlərə xüsusi önəm verilməli, onların icrasına diqqəti daha çox artırmaq lazımdır [4, 122]. Böyük Britaniyanın “Anglo Asian Mining PLC” şirkəti bağlanan müqaviləyə əsasən Gədəbəy, Goranboy, Göygöl və Daşkəsən rayonlarının qızıl-mis yataqlarında 400 tondan çox qızıl, 1300 ton gümüş ehtiyatının olmasını müəyyənləşdirmiş və həmin ehtiyatlar hal-hazırda hasil edilməkdədir. Şirkət son illərdə Gədəbəy qızıl-mis emalı zavodunu istifadəyə vermiş və 2014-cü ildə 60,3 unsiya qızıl, 31,3 unsiya gümüş, 784 ton mis istehsal etmişdir [5, 3]. Hazırda zavod aralıq məhsul kimi qızılın ilkin emalını artırmaqdadır. Son ildə Azərbaycanda qızıl istehsalı 2010-cu ilə nisbətən 5 dəfə artmışdır. Növbəti illərdə istehsalın həcmi daha da artacağı proqnozlaşdırılır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 11 fevral tarixli sərəncamı ilə yaradılan “Azər Gold” qapalı səhmdar cəmiyyətinin yaradılması olduqca qanunauyğun hal sayıla bilər. Nəzərə almaq lazımdır ki, aralıq məhsul kimi həmin kimya və vacib metallar saflaşdırılmaq üçün xarici ölkələrə (xüsusən, İsveçrəyə) göndərilərək hazır qızıl külçə halına salınır, müqavilə şərtlərinə görə bölüşdürülür. Yəni bir hissəsi dünya bazarına çıxarılır, Azərbaycanın payına düşən hissə isə ölkənin qızıl-valyuta ehtiyatına istiqamətləndirilərək Mərkəzi Banka təhvil verilir.

Azərbaycanda maşın və avadanlıqlar istehsalı müəssisələrində, xüsusən Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin müəssisələrində cihazlar, elektrotexniki avadanlıqlar, ölçü və hesablayıcı aparatlar, mikrokalkulyatorlar, rabitə aparatları, məişət elektrik cihazları, neft və qaz nəqli üçün borular kimi məhsullar istehsalını artırmaq lazımdır. Yəni xarici ölkələrdən idxal olunan həmin məhsulların çox hissəsini, tədricən isə bütün çeşidini Azərbaycanda istehsal etmək lazımdır. Bu istiqamətdə isə ixrac qabiliyyətli müəssisələrin sayı daha çox artırılmalıdır. Lakin həmin artım hələ ki, çox aşağıdır. Çünki, ölkənin maşın və avadanlıqlar istehsalının inkişafına nəinki daxili və hətta xarici investisiya qoyuluşunun nəzərə çarpacaq dərəcədə artmasına, tədricən yeni müəssisələrin tikilib istifadəyə verilməsinə baxmayaraq, ölkədə maşın və avadanlıqlar istehsalının iqtisadi göstəriciləri günün tələbləri səviyyəsindən geri qalır. Azərbaycanda sənaye sahələrinin inkişafına dair proqram sənədlərində ölkə iqtisadiyyatında milli sənayeləşdirməni sürətləndirmək kimi əsaslı dönüş baş verməsi, ölkənin ərazisində maşın və avadanlıqlar istehsalı istiqamətində güclü sənaye mərkəz və zonalarının yaradılması nəzərdə tutulur. Bunun üçün əsaslı dəyişikliklərlə investisiya təyinatlı malların, xüsusən, texnoloji avadanlıqların, dəzgahların, qurğuların və cihazların istehsalını həyata keçirən müəssisələri innovasiya texnologiyalarının tətbiqinə daha geniş yer verməlidirlər. Əks

haldə həmin müəssisələrin buraxdıqları müxtəlif təyinatlı maşın və avadanlıqların rəqabətqabiliyyətli olması imkanları məhdudlaşa bilər.

Nəticə

Azərbaycanın qeyri-neft sənaye sahələrinin inkişafı birbaşa və dolayı yolla maşın və avadanlıqlar istehsal edən müəssisələrin daha sürətli inkişafı ilə bağlı olmalıdır. Bunun üçün həm xarici investisiyaları və həm də Azərbaycan dövlətinin və onun özəl sahibkarlıq nümayəndələrinin investisiyalarını strateji əhəmiyyət daşıyan maşın və avadanlıq istehsal edən sənaye müəssisələrinə yönəldilməlidir. Bu sahədə Azərbaycan İnvestisiya Şirkətinin fəaliyyətində böyük potensial imkanlar vardır. Bu şirkət vasitəsilə maşın və avadanlıqlar istehsalının daha mütərəqqi səviyyəsinə nail olmaq üçün səriştəli xarici investorları da bu sahəyə cəlb etmək zəruridir.

Ədəbiyyat

1. Г.Арнольд «Великие инвесторы: практические уроки». Москва, 2018.
2. Т.Хüseynov “Azərbaycanda investisiyalar (gəlirlər, investisiyalar, sənayeləşdirmə, məşğulluq). Bakı “Elm”, 2009.
3. В.Атаşов, N.Новрузов. Е.İbrahimov. “Maliyyə nəzəriyyəsi”. Bakı, 2014.
4. Z.Məmmədov. “Azərbaycan Respublikasının region ölkələrinə inteqrasiyası”. Bakı, 2015.
5. “İqtisadiyyat” qəzeti, 2015, 27 may və 2015, 06 iyun.

Rauf Gündüz oğlu Səfərov

Перспективы реализации инвестиционных проектов в развитии ненефтяного сектора Азербайджана

Резюме

В статье исследованы совместные разработки и реализации иностранной и местной компаний инвестиционного проекта для развития различных отраслей ненефтяного сектора экономики Азербайджана. Определено их нынешнее состояние, и разработано их возможные перспективы развития.

Ключевые слова: *инвестиционный проект, иностранные инвестиции, аналитический анализ, инвестиционные ресурсы, совместные инвестиции, инвестиционные технологии.*

Rauf Gunduz Safarov

Prospects for implementing investment projects in the development of the non- oil sector of Azerbaijan

Summary

The article examines the joint development and implementation of foreign and local companies of an investment project for the development of various sectors of the non- oil sector of the economy of Azerbaijan. Their current state is determined , and their possible development prospects are developed.

Keywords: *investment project, foreign investment, analytical analysis, investment resources, joint investment, investment technologies.*

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub:09.03.2020.

Çapa qəbul olunub:13.03.2020.